

COMMUNICATIONES
ARCHÆOLOGICÆ
HUNGARIÆ

2020

COMMUNICATIONES
ARCHÆOLOGICÆ
HUNGARICÆ

2020

Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest 2022

Főszerkesztő

SZENTHE GERGELY

Szerkesztők

BÁRÁNY ANNAMÁRIA, TARBAY JÁNOS GÁBOR

A szerkesztőbizottság tagjai

T. BIRÓ KATALIN, LÁNG ORSOLYA, MORDOVIN MAXIM, GÁLL ERWIN

Szerkesztőség

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tár
H-1088, Budapest, Múzeum krt. 14–16.

A folyóirat cikkei elérhetők: <http://ojs.elte.hu/comarchung>
Kéziratbeküldés és szerzői útmutató: <http://ojs.elte.hu/comarchung/about/submissions>

A kiadvány megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

© A szerzők és a Magyar Nemzeti Múzeum
Minden jog fenntartva. Jelen kötetet, illetve annak részeit tilos reprodukálni,
adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel közölni
a Magyar Nemzeti Múzeum engedélye nélkül.

ISSN 0231-133X (Print)
ISSN 2786-295X (Online)

Felelős kiadó

L. Simon László főigazgató

Készült 450 példányban a Pauker Holding Kft. nyomdájában.

TARTALOM – INDEX

Katalin T. BIRÓ	Pál Patay (8 December 1914 – 4 October 2020)	5
János Gábor TARBAJ	The Essence of Power – A Middle Bronze Age gold armlet from Tápióbicske (Central Hungary)	19
	A hatalom esszenciája: Középső bronzkori arany karpánt Tápióbicskéről (Közép-Magyarország)	55
János Gábor TARBAJ – Balázs LUKÁCS	Observations on the production technology of the Tápióbicske and Abrud gold armlets	57
	Készítéstechnológiai megfigyelések a tápióbicskei és abrudbányai aranykarpánton	70
János Gábor TARBAJ – Boglárka MARÓTI	Handheld XRF analysis of gold armlets with crescent-shaped terminals from the Prehistoric Collection of the Hungarian National Museum	71
	A Magyar Nemzeti Múzeum Őskori Gyűjteményében található holdsarlós végű arany karpántok kézi XRF elemzése	79
Gábor VÁCZI	The cultural position of a Late Bronze Age community in the interaction network of the early Urnfield period	81
	Egy késő bronzkori közösség kulturális helyzete a korai urnamezős időszak interakciós hálózatában	100
Nikoletta VARGA	Terracotta figurines from Albertfalva and Lágymányos	103
	Terrakotta plasztikák Albertfalva és Lágymányos területéről	131
SZABADVÁRY Tamás	Septimius Severus „rég-új” medalionja Dunaújvárosból (<i>Intercisa</i>)	135
	An ‘old-new’ medallion of Septimius Severus from Dunaújváros (<i>Intercisa</i>)	144
Zsófia BÁSII	Textile remains of the Avar cemetery at Tiszafüred-Majoros	145
	A tiszafüred-majorosi avar temető textilmaradványai	176
Balázs POIGÁR	The conflict archaeology of the 19 th –20 th century in Hungary.....	197
	A 19–20. század konfliktusrégészete Magyarországon	214

RECENSIONES

BÁRÁNY Annamária

Gál Erika: *Animals at the Dawn of Metallurgy in South-Western Hungary. Relationships between People and Animals in Southern Transdanubia during the Late Copper to Middle Bronze Ages* 217

GÁL Erwin

Ioan Stanciu, Malvinka Urák, Adrian Ursuțiu: *O nouă așezare medievală timpurie din partea sud-vestică a României – Giarmata-”Baraj”, jud. Timiș. Alături de o examinare a locuirii medievale timpurii din Banatul românesc (secolele VII–IX/X)* 218

THE CONFLICT ARCHAEOLOGY OF THE 19TH–20TH CENTURY IN HUNGARY

Balázs POLGÁR*

Conflict archaeology has significant traditions in Hungary. This paper presents conflict archaeological research on three military sites of the 19th and 20th centuries (the battlefield of Kismegyer, the POW camp of Ostffyasszonyfa and the aircraft wreck of Bányogyszovát) associated with the Ministry of Defence Military History Institute and Museum. Finally, the Appendix concludes the study by presenting 25 more Hungarian conflict archaeological research projects from the Napoleonic Wars to the Cold War.

A konfliktusrégészet jelentős hagyományokkal rendelkezik Magyarországon. A jelen közlemény a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum irányításával zajló, három, 19. és 20. századi hadtörténeti vonatkozású lelőhelyen (a kismegyeri csatatér, az ostffyasszonyfai hadifogolytábor és a bányogyszováti repülőgéproncs) végzett konfliktusrégészeti kutatást mutat be. A tanulmányt függelék zárja, amely további 25, a napóleoni háborúktól a hidegháborúig vezető, magyarországi konfliktusrégészeti kutatási projektet adatul.

Keywords: *conflict archaeology, 19th–20th century, cultural heritage, Hungary*

Kulcsszavak: *konfliktusrégészet, 19–20. század, kulturális örökség, Magyarország*

The early period of conflict archaeology between the Second World War and the 1980s was characterised by *militaria* collecting for scientific purposes. Examples from this period are the research of Howard R. Crouch, Terry Gander or John Laffin (Crouch 1978, Gander 1979, Laffin 1987). The start of the research of the battlefield at Little Bighorn (1876) was a milestone in the research methodology and approach of the conflict archaeology in 1984 (Scott et al. 1989). The modern conflict archaeology was born in North America and West Europe in the 1980s and 1990s. The literature refers to the complex sites by the terms “*military site*” or “*conflict site*”. Traditionally, the military archaeology has focused on battlefield and theatre of war research (1), war grave research (2), military object research (3) and the search for wreckage (4). It is worth noting that the international research also includes the archaeological research of the prisoner of war camps, the internment camps and the concentration camps under the heading of conflict archaeology (Carman, Carman 2006, 9–11;

Scott, McFeaters 2011, 104–105). Today, conflict archaeology has a broad chronological framework with research topics ranging from prehistory to the recent past (Carman 2013, 6–9; González-Ruibal 2019, 6–24). The archaeology of the military history is essentially characterised by an interdisciplinary research approach, its methodology is based on the combined study of written, pictorial and material sources, as well as on field research. Both non-destructive and destructive research methods (field walking, geophysical survey, metal detector survey, LiDAR survey, aerial photography, object survey, testing excavation, excavation) play an important role in archaeological research methodology (Connor, Scott 1998; Sutherland, Holst 2005, 20–24; Lynch, Cooksey 2007, 143–156; Pratt 2009, 6–9; van der Schriek 2020, 761–762). (See in summary to the international conflict archaeology of the 19th–20th centuries: Pollard 2001; Holyoak 2001; Geier, Potter 2003; Robertshaw, Kenyon 2008; Homann, Weise 2009; Saunders 2010; Saunders, Faulkner

▷ Received 7 May 2021 | Accepted 2 September 2021 | Published online 3 March 2022

* Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Department of Object Collections; H-1014 Budapest, Kapisztrán tér 2–4; e-mail: polgar.balazs@mail.militaria.hu, balazspolgar.him@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7149-1914

2010; Scott, McFeaters 2011; Balacki 2011; Conlin, Russel 2011; Myers, Moshenska 2011; Moshenska 2012; Virilio 2012; Mytum, Carr 2013; Theune 2013; Szleszkowski et al. 2014; Sturdy Colls 2015; Pollard 2015–2016; McCartney 2016; Leonard 2016; Passmore et al. 2016; Lucas, Schablitsky 2017; Legendre 2017; Symonds, Vařeka 2020).

The military archaeology has a long history in Hungary, going back several decades. The first Hungarian language presentation of the subject was published in 2010 by Lajos Négyesi (Négyesi 2010). The popularity of the topic can be best illustrated by the fact that in 2017, the journal *Határtalan Régészet* (Boundless Archaeology) devoted a special thematic issue to this topic. The first manifestations of military archaeology in Hungary can be traced back to the work of civil associations (for example the Hungarian Wreck Researchers Association, founded in 1989), and its institutional framework was first established in the Ministry of Defence Museum of Military History. The archaeology has a remarkable history in the Museum of Military History. The first director of the museum, Kamil Aggházy

(1882–1954), saw archaeology as a possible method of military science: Aggházy himself carried out archaeological research, for example, together with Lajos Bartucz (1885–1966), he directed the excavation of the military mass grave of Tabán (Budapest) (1849) and the exhumation of the grave in 1939 (*Fig. 1*) (Befejezték a tabáni honvédsír feltárását 1939, 4). The Military Archaeology Collection, the youngest collection in the museum, was incorporated into the museum's operational regulations in 2013. The collection comprises of relics from a wide range of periods and objects. The largest ensembles in the collection are objects from the museum's fieldwork (Polgár 2018). For example, the Military Archaeology Collection preserves the oldest artefact of a tank from Hungary, the armour and undercarriage remains of a FIAT 3000/B tank found on the firing range at Várpalota (Veszprém County) (Polgár 2014).

In legal terms, in Hungary, we cannot speak of archaeological finds, archaeological objects or archaeological sites in the case of dating beyond the AD 1711 era (Act LXIV of 2001 on the Protection of Cultural Heritage, 37. §, internet resource: <https://>

Fig 1 The excavation of the Honvéd war grave of Tabán in 1939 (Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Photo Archive)

1. kép A tabáni honvéd hadisír feltárása 1939-ben (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Fotóarchívum)

Fig. 2 Sketch-map to the research areas (Győr-Kisbajcs, Ostffyasszonyfa, Bányavásáros) (drawn by Kristóf Csákvári, Ministry of Defence Military History Institute and Museum)

2. kép Térképábrázolás a kutatási területekhez (Győr-Kisbajcs, Ostffyasszonyfa, Bányavásáros) (rajzolta: Csákvári Kristóf, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum)

net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv, time of the preview: 02. 08. 2021). However, it is important to emphasize that archaeology (the archaeological research approach and archaeological research methodology) can play a significant role in 19–20th century research studies. The concept of “heritage of military history” has existed in the jurisprudence of cultural heritage protection in Hungary since 2014: “post-1711 theater of war, battlefield, defensive installation, other military object or military monument, in particular combat aircraft, wheeled or tracked combat vehicles and other military weapon systems, weapons, equipment and uniforms, and their assemblages” (Act LXIV of 2001 on the Protection of Cultural Heritage, 7. §, internet resource: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv>, time of the preview: 02. 08. 2021). The archaeological research on military burial sites is a special study of the modern conflict archaeology. The term “heroic cemetery” or “heroic burial place” is defined in 3. § of Act XLIII of 1999 on Cemeteries and Burial: “[...] a cemetery (cemetery section) or burial ground for the burial of those killed in the line of duty, whether armed or unarmed, and of those

who died after the line of duty for reasons directly attributable to the line of duty, as well as for the burial of those who were conscripted into forced labour in war and of those who died, and for the burial of their ashes” (internet resource: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900043.tv>, time of the preview: 09. 08. 2021). (See to the archaeology of war graves of Hungary: Dudás et al. 2021). The archaeological research and excavation of military burial sites and the exhumation of the human remains are nowadays the task of the Ministry of Defence Military History Institute and Museum (66/2016. /XII. 22./ Direction of the Ministry of Defence on the division of tasks within the sector related to the care of war graves and on tender activities related to the condition assessment and renovation of the war graves and heroic memorial sites of Hungarian soldiers who lost their lives in the First World War, 3. §, internet resource: https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A16U0066.HM&targetdate=20170808&printTitle=66/2016.+%28XII.+22.%29+HM+utas%C3%ADt%C3%A1s&referer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT, time of the preview: 09. 08. 2021).

In summary, in the case of military archaeology of the 19th–20th centuries, we can talk about the archaeology of the Napoleonic Wars (V. coalition war of 1809), the archaeology of the Revolution and War of Independence of 1848–1849, the First and the Second World War Archaeology and the Cold War Archaeology in Hungary. In the following, we will present three examples of conflict archaeological research related to the activities of the Museum of Military History (Fig. 2). (See also the Appendix to further examples of the Hungarian conflict archaeology of the 19th–20th centuries.)

Archaeological research of the battlefield at Kismegyer (1809)

The battle, fought on 14 June 1809, took place along the Pándzsa creek, south–south-east of Győr (now part of the outskirts of Győr). The attacking, reinforced Italian army, led by Viceroy Eugène de Beauharnais, had 53,865 soldiers and 144(?) cannons. The Inner-Austrian Army, which was retreating from Pápa settlement and the Hungarian insurrection gathering at Győr, consisted of 40,448 soldiers and 32 guns. It was a fundamental error of the Imperial command to have misjudged the size of the opposing French forces

by underestimating the enemy's actual numbers. The battle, which began at noon, was finally decided by the third French attack, which started at 4 p.m. After the left wing of the Habsburg army had faltered at the Viczay trench, the French attack threatened to block the retreat of the Imperial and Hungarian noble insurgent armies towards Komárom and to encircle it. Archduke John's army then began a disorderly retreat. At the end of the battle, a bloody fight broke out between the buildings of the Kismegyer major's estate. The French army lost more than 3,000 soldiers in the battle, while the losses of the imperial army and the Hungarian insurrection troops in killed, wounded, missing and prisoners of war amounted to approximately 10,300. The most important landmarks of the battlefield are the 18th century granary of the Benedictine priory (Arató street) and the monument to the battle of 1897 (Figs 3–4) (Gill 2010, 70–90; Ódor 2012; Lázár 2015, 106–110).

In 2019, the Military History Institute and Museum began an investigation of the sole Napoleonic battlefield in Hungary, the site of the 1809 battle of Kismegyer. A probationary metal detector survey of the battlefield was executed in October 2019 with the help of volunteers on a 14,500 m² plot of land in the area of the monument erected in 1897. During the

Fig. 3 The part of the monument of the battle at Kismegyer of 1809 in the Kismegyer district of Győr (2019)
3. kép Az 1809. évi kismegyeri csata emlékművének részlete Győr kismegyeri városrészében (2019)

Fig. 4 The building of the Benedictine priory's granary of Kismegyer (2019)
4. kép A kismegyeri bencés apátsági magtár épülete (2019)

Fig. 5 Detail of the area of the metal detector survey at Kismegyer (2020)
5. kép A kismegyeri fémkereső műszeres terepbejárás helyszínének részlete (2020)

fieldwork which lasted two days in October 2019, 26 metal artefacts were recovered, 12 of which were related to the battle of 1809. One fragmentary button, three grenade shrapnel, one deformed (fired/impacted) and seven intact (dropped/laid) small arms projectiles were uncovered. The intact pellets were all 16 mm in diameter. The fieldwork started north-west, south-west and east of the Battle of Kismegyer monument continued in 2020. A significant number of artefacts, including intact and deformed small arms ammunition were found along the Kismegyer section of the Győr–Pannonhalma cycle path during the archaeological survey by the Rómer Flóris Art and History Museum. Further field surveys covered an area of about 49,000 m² of land along the Pándzsa creek in 2020 (Fig. 5). The new work has uncovered further 170 artefacts relating to the 1809 battle, arranged by type of artefact in Table 1 (Fig. 6).

The vast majority of the battle-related artefacts were weapon relics, the distribution of which is detailed in Table 2. The largest group of artefacts contains small arms ammunition. Of the 143 projectiles, 131 were intact and 12 were deformed. The distribution of intact projectiles by size is shown in Table 3. A smaller number of artillery shells were made up

of carved flint with lead plate clamps for small arms firing mechanisms and grenade fragments from artillery relics. Of the clothing items, special mention should be made of the uniform buttons associated with the French 29th, 84th and 106th regiments. Among the horseshoes is a piece of intact horseshoe with a thick shank, trained by forging. The utensils/personal effects included two fragments of intact iron fire starters and two iron knife blades. The only numismatic object found during the fieldwork was a 1 *krajcár* (“S”, 1800) of Francis I.

The area of the battlefield of Kismegyer is mainly under agricultural cultivation nowadays. In 2019–2020, metal detector fieldwork was carried out in the central area of the battlefield along the Pándzsa creek. It is probably not wrong to say that the greatest threat to the battlefield today is posed by illegal metal detecting “*treasure hunting*” and urbanisation. A worthwhile future undertaking would be the erection of (multilingual) information panels on the battlefield’s main topographical features, showing the events of 1809. The build of the cycle route between Győr and Pannonhalma of 2020 could create another valuable opportunity to integrate the battlefield into regional “*heritage friendly tourism*”.

Table 1 Distribution of the battle-related artefacts found during the 2020 field surveys at Kismegyer
 1. táblázat A 2020. évi kismegyeri terepbejárások során talált, a csatához köthető leletek megoszlása

	Type of artefact	Number of items (total: 170 pcs)	Share (total: 100%)
1	Weapon artefact	152 pcs	89.41%
2	Clothing artefact	12 pcs	7.06%
3	Horseshoe	1 pcs	0.59%
4	Coin	1 pcs	0.59%
5	Utility/personal property	4 pcs	2.35%

Fig. 6 Weapon and clothing artefacts (bullets, carved flint stone, fragment of grenade, uniform buttons) from the battlefield of Kismegyer (2020) (Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Military Archaeology Collection, photos by Péter Szikits)

6. kép Fegyver- és ruházati leletek (kézilőfegyver-lövedékek, kovakő, gránátrepesz, egyenruhagombok) a kismegyeri csatateréről (2020) (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadirégészeti Gyűjtemény, fénykép: Szikits Péter)

Research at the prisoner of war camp of Ostffyasszonyfa (1915–1918)

The largest prisoner-of-war camp of the Austro-Hungarian Monarchy was in Hungary at Ostffyasszonyfa (Vas County) between 1915 and 1918. A publicist article in the 25 July 1915 issue of *Ung* newspaper published the following about the construction of the prisoner-of-war camp: “*The prison camp in Ostffyasszonyfa is built according to the latest hygienic standards. There will be plumbing, sewerage, electric lighting, baths, various hospitals, rest rooms, slaughterhouses, food storage rooms, and while these works are going on, the camp railways will be constructed, on which the building materials will be transported*” (Fogolytáborok Magyarországon 1915, 1). The works of Rezső Laky and Zsófia Csák present the history of the POW camp in detail (Laky 1971; Csák 2006). The topography of the camp can be optimally reconstructed with the help of a floor plan drawn in 1917 and a schematic sketch drawn of 1963 by Rezső Laky (Situationsplan des k. u. k. Kriegsgefangenenlagers in Ostffyasszonyfa 1917., K. u. K. Kriegsgefangenenlager Officiersstation Ostffyasszonyfa 1919-ben 1963). The POW camp had 251 acres of land and a wing railway line. The camp is made up of the following major topographical features:

- Polish/Ukrainian, Russian, Italian, Serbian and Romanian POW camp sections,
- POW officers’ quarters,

- buildings of the camp headquarters and the guard staff,
- warehouses,
- workshops for carpentry, blacksmithing, shoemaking, tailoring and ornamental arts,
- abattoir, the kitchen, and the bakery,
- bath, the disinfection and the laundry,
- fire station,
- generators, the wells, and the water tower,
- camp hospital and the barracks for infectious patients,
- prisoner-of-war cemetery (Figs 7–8) (Situationsplan des k. u. k. Kriegsgefangenenlagers in Ostffyasszonyfa 1917., K. u. K. Kriegsgefangenenlager Officiersstation Ostffyasszonyfa 1919-ben 1963; Hatala, Polgár 2018, 217).

Today the camp site is part of the Lánkapusztá district of town of Sárvár and Nagysimonyi village. In 2017, a remarkable collection of artefacts from the POW camp site was added to the collection of the Museum of Military History. Items from one of the camp’s garbage pits, including clothing and equipment, medicine/salt liquor bottles, glass inkwells, China tableware, tools and other utensils were found in the camp’s garbage pit, and personal items (for example remnants of a pocket watch, fragments of a rosary cross, pipe bowls, remnants of a tobacco tin, toothbrush fragments, razor blades made from ammunition casings) were donated to the museum (Polgár 2019b, 311–324). The Military History

Table 2 Distribution of the weapon finds from the 2020 field surveys at Kismegyer
2. táblázat A 2020. évi kismegyeri terepbejárások fegyverleleteinek megoszlása

Type of artefact		Number of items (total: 152 pcs)	Share (total: 100%)
1	Bullets for small arms	143 pcs	94.08%
2	Artefact from the firing mechanism of a handgun	4 pcs	2.63%
3	Artillery artefact	5 pcs	3.29%

Table 3 Size distribution of the intact small arms ammunition recovered during the 2020 field surveys at Kismegyer
(the size of projectiles is given in millimetres, rounded to the nearest whole number)

3. Táblázat A 2020. évi kismegyeri terepbejárások során talált ép kézilőfegyver-lövedékek méret szerinti megoszlása
(a lövedékek méretét milliméterben, egész számértékre kerekítve adtuk meg)

The size of the projectile		Number of items (total: 131 db)	Share (total: 100%)
1	14 mm	2 pcs	1.53%
2	15 mm	3 pcs	2.29%
3	16 mm	126 pcs	96.18%

Museum conducted its first field research in the camp area in 2017. During this work, it was possible to identify burial sites associated with the post-World War I demolition of war material, as well as the destruction pits associated with the 1953–1957 bombing works (Hatala, Polgár 2018, 215–234). The Military History Museum continued the fieldwork in February–April 2021. The aim of the investigations was to make a preliminary survey of the built monuments (the remains of the utility bridges and the remains of the sedimentation system) of the POW camp, which are still standing today, with structures rising above the ground (Figs 9–10). A LiDAR survey would be needed to complete a comprehensive mapping of the structures of the POW camp at Ostffyasszonyfa. The creation of an educational trail in the POW camp area, including the POW cemetery, with information signs, is also considered an important future objective.

Identification of a wreckage site of the US Liberator bomber (1944) at Bányogyszovát

Field research conducted jointly with the MoD Military History Institute and Museum and the American Defense POW/MIA conducted field research

at Bányogyszovát (Győr-Moson-Sopron County) in 2021. A trial and systematic metal detecting instrumental field survey was carried out on 14–15 June in the western outskirts of the village, on a 15,000 m² area of agricultural land (Fig. 11). Due to the low vegetation, the work was carried out under favourable conditions. The fieldwork helped to identify the exact crash site of the American B-24 Liberator which crashed at Bányogyszovát on 23 April 1944 (Varga 2017, 8). Burnt or deformed aluminium wreckage, fragments of Plexiglas and ammunition residues marked the site of the landing (Figs 12–13). No human remains or artefacts of military equipment or uniforms were found. The recovered ammunition fragments all belonged to M2 Browning heavy machine guns, and the “RA” butt stamp on the shell fragments could be identified as the markings of the Remington Arms factory in Bridgeport, Connecticut (Fig. 14). The search site was visited by an eyewitness of the events, László Kovács, born in 1932. According to him the bomber was shot down by a German fighter plane. After the impact the wing of the fuselage was torn off and the nose of the wreckage was buried in the ground.

The military archaeological authentication of aircraft crash sites is based on the field examination of

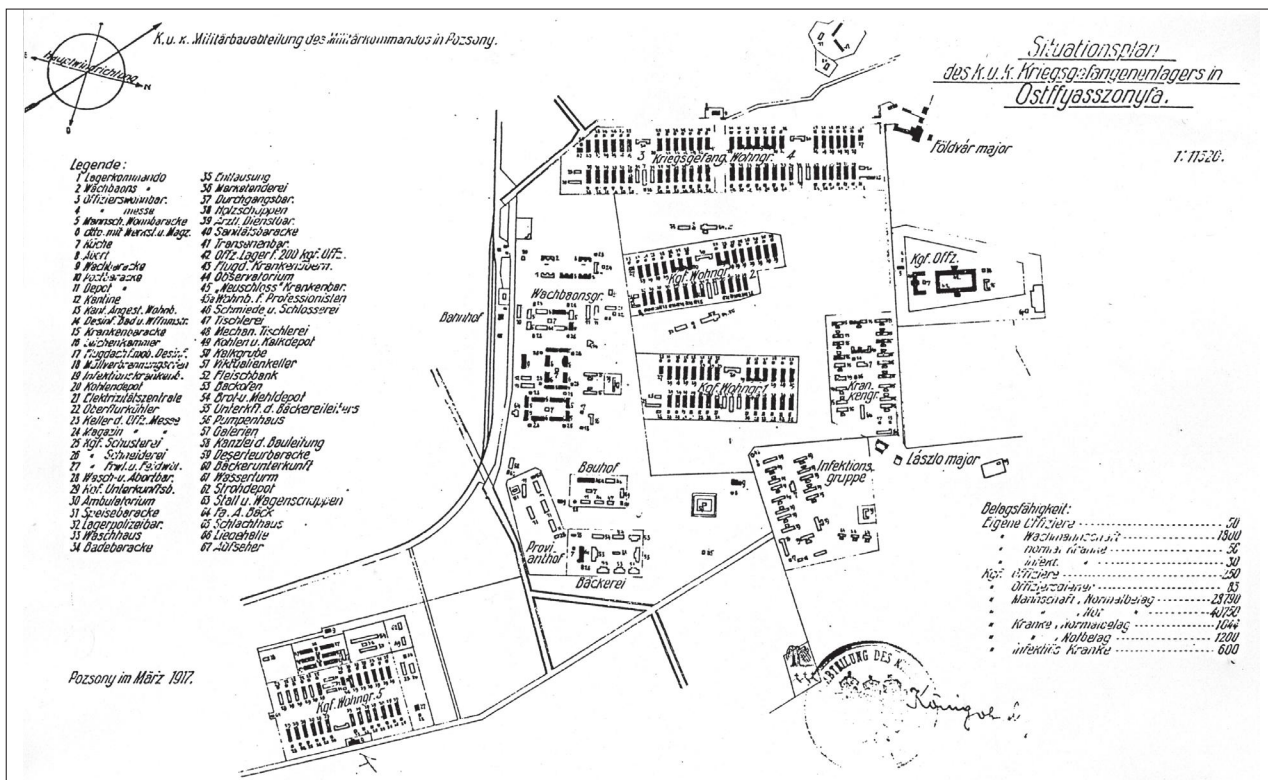

Fig. 7 Floorplan of the POW camp of Ostffyasszonyfa of 1917 (Savaria Museum, Szombathely)
 7. kép Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor alaprajza 1917-ből (Savaria Múzeum, Szombathely)

Fig. 8 The entrance of the prisoner of war cemetery of Ostffyasszonyfa (2021)
8. kép Az ostffyasszonyfai hadifogolytemető bejárata (2021)

Fig. 9 One of the utility bridges to the POW camp of Ostffyasszonyfa (2021)
9. kép Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor egyik közműhídja (2021)

Fig. 10 The remains of the sedimentation system of the POW camp of Ostffyasszonyfa (2021)
 10. kép Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor ülepítőrendszerének maradványai (2021)

wreckage and finds from the clothing and equipment of the operating crew, as well as written source research. However, in relation to the archaeological survival of aircraft wreckage, it is important to note that in most cases the wreckages were removed from the crash sites by the authorities or the military for reuse purposes. In other cases, again with the intention of secondary use, debris was often collected by the civilian population, although this activity was prohibited by state decree. A ministerial decree, countersigned on 12 July 1944, issued the following ban on wreckage to the civilian population: “No person shall touch any object dropped from an aircraft, or any aircraft which has made an emergency landing or crashed, or any part, fixture or fitting thereof, or any article of clothing or per-

sonal equipment belonging to the crew, without the permission of a member of the competent authority or of the public” (A m. kir. minisztérium 2.570/1944. M. E. számú rendelete 1944, 452). An important factor in the search for World War II aircraft wreckage is that a wreckage site may contain unexploded live ammunition and, in the case of human remains, an aircraft wreck could also be a site of war remembrance.

Conclusion

The military sites are complex parts of the cultural heritage in many cases. The complexity of this cultural heritage is illustrated by Brooke S. Blades’ definition for the “historic landscape” in the context of the “military

Fig. 11 Metal detector survey at the site of Bányogyszovát (2021)
11. kép Fémkereső műszeres terepbejárás a bányogyszováti lelőhelyen (2021)

Fig. 12 Deformed and burnt aircraft wreckage fragments from Bányogyszovát (2021) (Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Military Archaeology Collection, photo: Péter Szikits)

12. kép Deformálódott és megégett repülőgép-roncsdarabok Bányogyszovátról (2021) (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadirégészeti Gyűjtemény, fénykép: Szikits Péter)

Fig. 13 Wrecked piece with painted mark (2021) (Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Military Archaeology Collection, photo: Péter Szikits)

13. kép Roncsdarab festett jelzéssel (2021) (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadirégészeti Gyűjtemény, fénykép: Szikits Péter)

landscape”: “Components of the historical landscape, in the restricted usage employed herein, would include the following: archaeological artifact distributions generated during the military event; architectural features such as roads, bridges, buildings, or earthworks constructed prior to or during the conflict; vegetation patterns and topographic features (fields, woods, open meadows, streams, etc.) that closely approxi-

mate those at the time of the battle” (Blades 2003, 47). There is a general tendency that the research and preservation of the military heritage of the 19th and 20th centuries are receiving more and more attention in Hungary. A historical battlefield, a World War II trench section or a concrete ammunition magazine can be optimal destinations for local or regional “heritage friendly tourism”. A striking example of this is the

Fortress Park of Páka (Pákai Erődpark) (Zala County), inaugurated in 2011, which attempts to show the defensive post built against the former Yugoslavia in the 1950s. Another illustrative example is the creation of the Cycle Route of Valour (Vitézség Kerékpárútja) at Komárom (Komárom-Esztergom County) in 2019: the 70km-long cycle path commemorates the events of the Revolution and War of Independence of 1848–1849 in the Komárom area. It is important to note that some “conflict sites” are part of the “difficult heritage” (Macdonald 2009, 2–4). (William Logan and Keir Reeves distinguished four categories of the “difficult heritage places”: “massacre and genocide sites”, “war-related sites”, “civil and political prisons” and “benevolent internment camps”. Logan, Reeves 2009, 1–14.)

Today, conflict archaeology is an innovative and complex field of research involving several disciplines, for which the Military History Institute and Museum is trying to provide a professional forum also in Hungary. The museum’s yearbook, the

Fig. 14 Thumb stamp with the American Remington Arms (“R A”) mark (2021)

14. kép Hüvely-fenékbelgyeg az amerikai Remington Arms („R A”) jelzésével (2021)

Fig. 15 IL-2 aircraft wreckage from Lake Balaton in the exhibition of the RepTár Museum of Szolnok (2021) (Ministry of Defence Military History Institute and Museum, Mechanised Military Equipment Collection)

15. kép A balatoni IL-2 repülőgépek roncsa a szolnoki RepTár Múzeum kiállításán (2021) (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Gépesített Haditechnikai Gyűjtemény)

A Hadtörténeti Múzeum Értesítője (Bulletin of the Museum of Military History), and the institute's journal, the *Hadtörténelmi Közlemények* (Quarterly of Military History), regularly publish articles on conflict archaeology, as well as book, exhibition, and conference reviews. The Military History Museum organised the fourth scientific meeting on *Háború, régészet és kulturális örökségvédelem* (War, Archaeology and Cultural Heritage Protection) in

2021, which was held in a digital environment. The Military History Institute and Museum is currently working on several major archaeological projects related to military history. Among them, the compilation of a register of historical battlefields in Hungary (based on the British example) and the research of the firing range of the Hungarian Cannonry at Győr and Gönyű (Győr-Moson-Sopron County, 1916–1918).

APPENDIX

Further examples of the Hungarian conflict archaeology of the 19th–20th centuries

Period	Military site	Observe
1) Napoleonic Wars	Százhalombatta (Pest County)	Fortification (1809) (Nováki 2005)
	Ács-Nagyigmánd (Komárom-Esztergom County)	Fortification (1809) (Nováki, Tolnai 2010)
	Győr (Győr-Moson-Sopron County)	Fortification (1809) (Winkler 2012)
	Pécs (Baranya County)	Military cemetery (1809) (Nagy 2002)
2) Revolution and War of Independence of 1848–1849	Cibakháza (Jász-Nagykun-Szolnok County)	Fortification (1849) (Csikány, Rácz 2009)
	Hatvan (Heves County)	War grave (1849) (Nagy 2013)
	Sighișoara (Mureș County, Romania)	Battlefield (1849) (Polgár, Soós 2018; Polgár, Soós 2019)
	Komárom-Herkálypuszta (Komárom-Esztergom County)	War grave with horse remains (1849) (Bálint et al. 2020)
3) World War I	Premuda Island (Zadar County, Croatia)	Shipwreck (S.M.S. SZENT ISTVÁN battleship, 1918) (Csonkaréti 1995)
	Mrzli Vrh (Idrija Municipality, Slovenia)	Theater of war and military cemeteries (1915–1918) (Négyesi 2007, 72–85; Négyesi 2013, 76–79)
	Monte San Michele-San Martino del Carso (Gorizia County, Italy)	War theatre and military cemetery (Rózsafi, Stencinger 2008, 107–149)
	Valea Uzului (Harghita County, Romania)	Battlefield (1916) (Négyesi 2010, 189–194)
	Esztergom-Kenyérmező (Komárom-Esztergom County)	POW camp cemeteries (1914–1918) (Négyesi 2013, 65–73)
	Črnci – Cotiči – Vizintini – Devetaki (Gorizia County, Italy)	Military cemeteries (1915–1918) (Stencinger et al. 2013)
4) World War II	Balatonkenese – Lake Balaton (Veszprém County)	Airplane wreck (IL–2, 1945) (Tóth 2000) (Fig. 15)
	Kisbajom (Somogy County)	Theater of war (1945) (Négyesi 2010, 201–207)
	Telki (Pest County)	Airplane wreck (Me–109, 1944/1945?) (Magó 2012, 39–40)

Period	Military site	Observe
4) World War II	Sáregres (Fejér County)	Theater of war – makeshift gun emplacement (1944) (Hatala, Polgár 2019)
	Kéty (Tolna County)	War grave (1945) (Kustár et al. 2013)
	Ásványráró (Győr-Moson-Sopron County)	Concrete boat wreck (1944/1945?) (Tóth 2018, 322–325)
	Baja (Bács-Kiskun County)	Military POW camp and cemetery (1942–1945) (Polgár 2019a)
	Heréd (Heves County)	Theater of war (1944) (Ádám 2021)
	Bozsok (Vas County)	War graves (1944–1945) (Polgár et al. 2021)
5) Cold War	Vágotpuszta (Baranya County)	Battlefield (1956) (Dávid 2006)
	Matty (Baranya County)	Machine-gun small fortress with a tank turret (1950's) (Négyesi 2010, 90–92)

BIBLIOGRAPHY

Written sources

A m. kir. minisztérium 2.570/1944. M. E. számú rendelete 1944: A m. kir. minisztérium 2.570/1944. M. E. számú rendelete repülőgépek kényszerleszállásának vagy lezuhanásának bejelentése, valamint a géproncsok és az azokhoz tartozó tárgyak megóvásának biztosítása tárgyában. Honvédségi Közlöny 26. July 1944, 451–452.

Befejezték a tabáni honvédsír feltárását 1939: Befejezték a tabáni honvédsír feltárását. Pesti Hírlap 16 November 1939, 4.

Fogolytáborok Magyarországon 1915: Fogolytáborok Magyarországon. Ung 25 July 1915, 1.

Archive Sketches

Situationsplan des k. u. k. Kriegsgefangenenlagern in Ostffyasszonyfa 1917: Situationsplan des k. u. k. Kriegsgefangenenlagern in Ostffyasszonyfa. [Pozsony, 1917. With explanatory subtitles in German.] Savaria Múzeum (Szombathely), inventory number: FH 25398.

K. u. K. Kriegsgefangenenlager Officiersstation Ostffyasszonyfa 1919-ben 1963: K. u. K. Kriegsgefangenenlager Officiersstation Ostffyasszonyfa 1919-ben. [Based on sketches by János Molnár, drawn by Rezső Laky, 1963. With explanatory subtitles in Hungarian.] Savaria Múzeum (Szombathely), inventory number: FH 25252.

Literature

Ádám, B. 2021: A II. világháború nyomainak terepi kutatása Heréden és környékén. National University of Public Service, thesis, XXXV. National Scientific Student Conference, Budapest.

Balacki, J. 2011: Watch-fires of a hundred circling camps. Theoretical and practical approaches to investigation civil war campsites. In: Geier, C. R., Babits, L. E., Scott, D. D., Orr, D. G. (eds), Historical archaeology of military sites. Method and topic. College Station, 57–73.

- Bálint, F., Polgár, B., Pórszász, A. 2020: Hadtörténeti régészeti kutatások a Komárom-Herkálypusztai »ulánus temető«-ben (2018–2019). *Hadtörténelmi Közlemények* 133/1, 125–156.
- Blades, B. S. 2003: European military sites as ideological landscapes. *Historical Archaeology* 37/3, 46–54. <https://doi.org/10.1007/BF03376610>
- Carman, J. 2013: *Archaeologies of conflict. Debates in archaeology*. London – New Delhi – New York.
- Carman, J., Carman, P. 2006: *Bloody meadows. Investigation landscape of battle*. Sutton – Stroud.
- Conlin, D. L., Russel, M. A. 2011: Maritime archaeology of naval battlefield. In: Geier, C. R., Babits, L. E., Scott, D. D., Orr, D. G. (eds), *Historical archaeology of military sites. Method and topic*. College Station, 39–56.
- Connor, M., Scott, D. D. 1998: Metal detector use in archaeology: An Introduction. *Historical Archaeology* 32/4, 76–85. <https://doi.org/10.1007/BF03374273>
- Crouch, R. H. 1978: *The field account of civilian war sites, artifacts and hunting*. Falls Church.
- Csák, Zs. 2006: *Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor története 1915–1918*. Sárvár.
- Csikány, T., Rácz, M. 2009: 1849-es erődítések Cibakháza határában. *Várak, Kastélyok, Templomok* 1, 10–13.
- Csonkaréti, K. 1995: Magyar bűvárok megtalálták a SZENT ISTVÁN csatahajót. *Haditechnika* 29/5, 43–45.
- Dávid, F. 2006: Vágotpuszta, 1956. A „Mecseki Láthatatlanok” nyomában. *Hadtörténelmi Közlemények* 119/3, 840–856.
- Dudás, E., Stier, M., Czidor, D. 2021: Forensic investigation of war graves from WWI and WWII in Hungary. *Forensic Science International* 320, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110688>
- Gander, T. 1979: *Military Archaeology. A collectors’ guide to 20th Century war relics*. Cambridge.
- Geier, C. R., Potter, S. R. (eds) 2003: *Archaeological perspectives on the American Civil War*. Gainesville.
- Gill, J. H. 2010: 1809. Thunder on the Danube: Napoleon’s defeat of the Habsburgs. III. London.
- González-Ruibal, A. 2019: *An archaeology of the contemporary era*. London – New York. <https://doi.org/10.4324/9780429441752>
- Hatala, A., Polgár, B. 2018: Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor utóélete a Nagy Háború után. In: Török, R., Závodi, Sz. (eds), *Háborús hétköznapok II. Tanulmánykötet*. Budapest, 218–234.
- Hatala, A., Polgár, B. 2019: Második világháborús magyar lövegállás Sáregresnél. *Határtalan Régészet* 4/2, 58–61.
- Holyoak, V. 2001: Airfields as battlefields, aircraft as an archaeological resource: British military aviation in the first half of the C20th. In: Freeman, P., Pollard, T. (eds), *Fields of Conflict: Progress and Prospect in Battlefield Archaeology*. British Archaeological Reports International Series 958. Oxford, 253–264.
- Homann, A., Weise, J. 2009: The archaeological investigation of two battles and an engagement in North Germany from the 19th century: A summary of work carried out at Idstedt, Grossbeeren and Lauenburg. *Journal of Conflict Archaeology* 5/1, 27–56. <https://doi.org/10.1163/157407709X12634580640218>
- Kustár, Á., Fehér L., Hajdu T., Magyar, L., Négyesi, L. 2013: Három folyamór tömegsírjának exhumálása és vizsgálata a kétyi evangélikus temetőben. In: Tóth, Zs. (ed.), *Hőseink nyomában. Tanulmánykötet a hadisírok kutatásáról*. Budapest, 125–152.
- Laffin, J. 1987: *Battlefield archaeology*. London.
- Laky, R. 1971: *Ostffyasszonyfai fogolytábor és temető története*. Celldömölk.
- Lázár, B. 2015: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1813). In: Hermann, R. (ed.), *Magyarország hadtörténete III*. Budapest, 41–114.
- Legendre, J.-P. 2017: *The archaeological study of French World War II. Internment camps. The example of the Prisoner of war camp in Vandœuvre-lès-Nancy (Département of Meurthe-et-Moselle)*.

- In: Blaising, J.-M., Driessen, J., Legendre, J.-P., Laurent, O. (eds), *Clashes of time – The Contemporary Past as a Challenge for Archaeology*. Louvain-la-Neuve, 47–62.
- Leonard, M. 2016: *Beneath the killing fields. Exploring the subterranean landscapes of the western front*. Barnsley.
- Logan, W., Reeves, K. 2009: Introduction. Remembering places of pain and shame. In: Logan, W., Reeves, K. (eds), *Places of Pain and Shame. Dealing with “Difficult Heritage”*. London – New York, 1–14. <https://doi.org/10.4324/9780203885031>
- Lucas, M. T., Schablitsky, J. M. (eds) 2017: *Archaeology of the war of 1812*. New York – London. <https://doi.org/10.4324/9781315433691>
- Lynch, T., Cooksey, J. 2007: *Battlefield archaeology*. Stroud.
- Macdonald, Sh. 2009: *Difficult heritage. Negotiating the nazi past in Nuremberg and beyond*. London – New York.
- Magó, K. 2012: Magyar pilóták személyazonosítása közvetett bizonyítékok alapján. *Honvédségi Szemle* 4, 38–42.
- McCartney, I. 2016: *Jutland 1916: The Archaeology of a naval battlefield*. London.
- Moshenska, G. 2012: *The archaeology of the Second World War. Uncovering Britain’s wartime heritage*. Barnsley.
- Myers, A., Moshenska, G. (eds) 2011: *Archaeologies of internment*. New York. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-9666-4>
- Mytum, H., Carr, G. (eds) 2013: *Prisoners of war. Archaeology, memory, and heritage of 19th- and 20th-century mass internment*. New York. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-4166-3>
- Nagy, G. 2002: Francia emlékek a Mecsekben. *Pécsi Szemle* 5/1, 71–79.
- Nagy, N. 2013: A hatvani 18849-es honvédsírhely múltja. In: Tóth, Zsolt (ed.), *Hőseink nyomában. Tanulmánykötet a hadisírok kutatásáról*. Budapest, 35–63.
- Négyesi, L. 2007: A 46-os szegedi bakák a tolmeini hídfőben. Budapest.
- Négyesi, L. 2010: *Csaták néma tanúi. A csata- és hadszíntérkutatás – hadtörténeti régészet fogalma és módszerei*. Budapest.
- Négyesi, L. 2013: Első világháborús hadisírok felkutatása. In: Tóth, Zsolt (ed.), *Hőseink nyomában. Tanulmánykötet a hadisírok kutatásáról*. Budapest, 65–85.
- Nováki, Gy. 2005: „Napóleon-sáncok” Százhalombattán. *Várak, Kastélyok, Templomok* 2, 14–17.
- Nováki, Gy., Tolnai, G. 2010: Napóleon-kori sáncerődök Ács és Nagyigmánd térségében. *Castrum* 12, 71–102.
- Ódor, I. 2012: „Lóra nemes, fegyverre magyar!” Az inszurgensek próbatétele 1809-ben. In: Bana, J., Katona, Cs. (eds), *Franciák Magyarországon, 1809. II.* Budapest – Győr, 219–233.
- Passmore, D. G., Harrison, S., Tunwel, D. C. 2014: Second World War conflict archaeology in the forests of north-west Europe. *Antiquity* 88, 1275–1290. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00115455>
- Polgár, B. 2014: Egy FIAT 3000B harckocsi roncsai a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményében. *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 14, 263–269.
- Polgár, B. 2018: *The Military Archaeological Collection*. In: Závodi, Sz. (ed.), *100 Years of the Hungarian Military History Institute and Museum. 1918–2018*. Budapest, 112–115.
- Polgár, B. 2019a: A második világháborús bajai hadifogolytábor régészeti kutatása (2018–2019). *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 19, 197–208.
- Polgár, B. 2019b: Hadifogolytáborok régészeti kutatása – tárgyi emlékek az ostffyasszonyfai hadifogolytáborból (1915–1918). *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 19, 309–326.

- Polgár, B., Kulcsár, V., Garai, G. 2021: Második világháborús temetési helyek kutatása a Vas megyei Bozsoknál. *Hadtörténelmi Közlemények* 134/2, 481–490.
- Polgár, B., Soós, Z. 2018: A Segesvári ütközet régészeti kutatása (2018). *A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője* 18, 251–265.
- Polgár, B., Soós, Z. 2019: Régészek a harcmezőn. A segesvári ütközet színterét kutatták. *Magyar Honvéd* 30/8, 50–51.
- Pollard, T. 2001: “Place Ekowe in a state of defence”: the archaeological investigation of the British fort at Kwa-Mondi, Eshowe, Zululand. In: Freeman, P., Pollard, T. (eds), *Fields of conflict: Progress and prospect in battlefield archaeology*. British Archaeological Reports International Series 958. Oxford, 229–236.
- Pollard, T. 2015–2016: Archaeology Roundup: Excavation results 2015–2016. *Waterloo Uncovered* 1, 9–16.
- Pratt, G. M. 2009: How Do You Know It’s a Battlefield. In: Scott, D., Babits, L., Haecker, Ch. (eds), *Battlefield archaeology from the Roman Empire to the Korean War*. Washington, D.C., 5–38.
- Robertshaw, A., Kenyon, D. 2008: *Digging the trenches. The archaeology of the western front*. Barnsley.
- Rózsafi, J., Stencinger, N. 2008: 17-es székesfehérvári honvédek a Doberdón. Székesfehérvár.
- Saunders, N. J. 2010: *Killing Time. Archaeology and the First World War*. Stroud.
- Saunders, N. J., Faulkner, N. 2010: Fire on the desert: Conflict archaeology and the Great Arab Revolt in Jordan, 1916–18. *Antiquity* 84, 514–527. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00066746>
- van der Schriek, M. 2020: The interpretation of WWII conflict landscapes. Some case studies from the Netherlands. *Landscape Research* 45/6, 758–776. <https://doi.org/10.1080/01426397.2020.1776231>
- Scott, D. D., Fox, R. A., Connor, M. A., Harmon, D. 1989: *Archaeological Perspectives on the Battle of the Little Bighorn*. Norman.
- Scott, D. D., McFeaters, P. A. 2011: The Archaeology of Historic Battlefields: A History and Theoretical Development in Conflict Archaeology. *Journal of Archaeological Research* 19, 103–132. <https://doi.org/10.1007/s10814-010-9044-8>
- Stencinger, N., Pintér, T., Rózsafi, J. 2013: Első világháborús magyar katonatemetők kutatása a Doberdó-fennsíkon. In: Tóth, Zs. (ed.), *Hőseink nyomában. Tanulmánykötet a hadisírok kutatásáról*. Budapest, 87–123.
- Sturdy Colls, C. 2015: *Holocaust archaeologies: Approaches and future directions*. New York. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-10641-0>
- Sutherland, T., Holst, M. 2005: *Battlefield archaeology – a guide to the archaeology of conflict*. British Archaeological Jobs Resource. [Without expenditure place.]
- Symonds, J., Vařeka, P. (eds) 2020: *Archaeologies of Totalitarianism, authoritarianism, and repression. Dark modernities*. Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-46683-1>
- Szleszkowski, Ł., Thannhäuser, A., Szwagrzyk, K., Konczewski, P., Kawecki, J., Świątek, B. 2014: Exhumation research concerning the victims of political repressions in 1945–1956 in Poland: a new direction in forensic medicine. *Forensic Science International* 235, 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.forsci-int.2013.12.001>
- Theune, C. 2013: Archaeology and remembrance: The contemporary archaeology of concentration camps, prisoner-of-war camps and battlefields. In Mehler, N. (ed.), *Historical archaeology central europe*. Society of Historical Archaeology Special Publications, 241–259.
- Tóth, J. A. 2018: *Örvények titkai. Víz alatti régészeti kutatások*. Budapest.
- Tóth, F. 2000: Csatarepülőgép kiemelése a Balatonból. *Haditechnika* 2, 54–57.
- Varga, Gy. 2017: Ma is él a légi csata túlélője [...]. *Kisalföld* 17. June 2017, 8. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71303-8_2

Virilio, P. 2012: Bunker Archaeology. New York.

Winkler, G. 2012: A győri sánctábor kutatása. In: Bana, J., Katona, Cs. (eds), Franciák Magyarországon, 1809. II. Budapest/Győr, 279–285.

A 19–20. SZÁZAD KONFLIKTUSRÉGÉSZETE MAGYARORSZÁGON

Összefoglalás

A hadtörténeti régészet (vagy konfliktusrégészet) Magyarországon több évtizedes múltra tekint vissza. A témakör első magyar nyelvű bemutatása 2010-ben jelent meg nyomtatásban, *Csaták néma tanúi* címen, Négyesi Lajos tollából. A témakör népszerűségét mi sem jellemezheti jobban, minthogy a *Határtalan Régészet* című lap 2017-ben külön tematikus számot szentelt annak. A hadtörténeti régészet első hazai megnyilvánulásai alapvetően civil egyesületek működéséhez köthetőek, intézményi keretei elsőként a Hadtörténeti Múzeumban jöttek létre. A régészet a Hadtörténeti Múzeumban figyelemre méltó előzményekkel bír. A múzeum első vezetője, Aggházy Kamil a hadtudomány egy lehetséges módszereként tekintett az archeológiára: Aggházy maga is folytatott régészeti kutatásokat, például Bartucz Lajossal közösen irányította Budapesten a tabáni honvéd tömegsír (1849) feltárását és az exhumálás munkálatait 1939-ben. A Hadirégészeti Gyűjtemény – a múzeum legfiatalabb gyűjteményeként – 2013-ban került felvételre az intézmény működési szabályzatába. A gyűjtemény változatos korú és változatos tárgycsoportokhoz tartozó emlékekből épül fel. A gyűjtemény legnagyobb darabszámú együtteseit a múzeum terepkutatásokból származó tárgyai képezik. A Hadirégészeti Gyűjtemény őrzi például Magyarország legidősebb harckocsi-leletét, egy, a várpalotai lőtérén talált FIAT 3000/B harckocsi páncél-, valamint futómű maradványait.

A jelen közlés a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumnak az 1809. évi kismegyeri csata helyszínén, az első világháborús ostffyasszonyfai hadifogolytábor területén és a Bagyogszovátnál lokalizált második világháborús repülőgéproncs lelőhelyén végzett régészeti kutatásainak bemutatására vállalkozik.

Az 1809. évi kismegyeri csata a napóleoni háborúk egyetlen összecsapása, melyet a mai Magyarország területén vívtak, így vizsgálata különösen fontos hadtörténeti régészeti vállalkozás. A csatátér próba jellegű fémkereső műszeres kutatását a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2019 októberében kezdte meg önkéntesek bevonásával egy mintegy 14.500 m²-

es nagyságú földingatlanon, az 1897-ben állított emlékmű térségében. A két napot felölelő, 2019. októberi terepkutatások során 26 fémtárgy került elő, ebből 12 lelet (gomb, gránátrepeszek, kézilőfegyver-lövedékek) volt az 1809. évi csatához köthető. Az újabb terepbejárások mintegy 49.000 m²-nyi földterületre terjedtek ki a Pándzsa-ér mentén 2020-ban. Az újabb munkálatok során további 170 darab, az 1809. évi összecsapáshoz köthető tárgyi emlék (kézilőfegyver-lövedékek, kézilőfegyver elsütőszerkezetéhez tartozó, ólomlemez-szorítóval ellátott, faragott kovakövek, gránátrepeszek, egyenruhagombok, csat, lószerszám, pénzérem és használati/személyes tárgyak) került napvilágra.

Ostffyasszonyfán 1915 és 1918 között állt fenn az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb magyarországi hadifogolytábor. A tábor helyszíne ma Sárvár város Lánkapusztva nevű településrészéhez, valamint Nagysimonyi és Sitke községek közigazgatási területéhez tartozik. A hadifogolytábor területéről 2017-ben egy figyelemre méltó leletegyüttes került a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményébe. A tábor egyik szemétdöbréből származó, ruházathoz, illetve felszereléshez tartozó tárgyakat, orvosságos/sósorszeszes üvegcséket, üveg tintatartókat, asztali porcelántöredékeket, szerszámokat, valamint egyéb használati, illetve személyes tárgyakat (például zsebóra maradványát, rózsafüzérhez tartozó kereszt töredékét, pipafejeket, dohányszelence maradványát, fogkefétöredékeket, lőszerhüvelyből készített borotvapamacsot) ajándékoztak a múzeumnak. A Hadtörténeti Múzeum 2017-ben folytatott először terepi kutatást a tábor területén. A munkálatok során ekkor sikerült azonosítani az első világháború utáni hadianyag felszereléshez köthető eltemetési helyeket, valamint az 1953 és 1957 közötti tűzszerészeti munkálatokhoz kapcsolható megsemmisítési gödrök helyeit. A Hadtörténeti Múzeum a terepkutatásokat a 2021. év februárjában–áprilisában folytatta. A vizsgálatok célja ekkor a hadifogolytábor ma is álló – a földfelszín fölé magasodó struktúrákkal rendelkező – épített emlékeinek előzetes felmérése volt. A Nagysimonyi

község közigazgatásához tartozó 057-es helyrajzi számú földterületen folytatott terepbejárások révén négy közműhid előzetes felmérését végeztük el. A tábor ma is álló, legnagyobb kiterjedésű épített struktúráit az ülepítőrendszer maradványai képezik.

Az amerikai *Defense POW/MIA Accounting Agency* (Védelmi Minisztérium Hadifoglyok és Harcban Eltűntek Nyilvántartó Ügynöksége) a Hadtörténeti Múzeummal 2021-ben Bányogyszóvátnál (Győr-Moson-Sopron megye) végzett roncskutatót. A község nyugati külterületén, egy mintegy 15.000 m²-es nagyságú, mezőgazdasági művelés alatt álló földterületen ment végbe próba, illetve szisztematikus

fémkereső műszeres terepbejárás június 14–15-én. A munkálatok révén sikerült azonosítani az 1944. április 23-án Bányogyszóvátnál lezuhant amerikai B-24 Liberator pontos becsapódási helyét. Összeégett, illetve deformálódott alumínium roncsok, plexiüveg töredéke és lőszermaradványok jelezték a repülőgép földet érésének helyszínét. Emberi maradvány, katonai felszereléshez, illetve egyenruhához tartozó tárgyi emlékek nem kerültek elő. A megtalált lőszermaradványok mind M2 Browning nehézgéppuskához tartoztak, a hüvelymaradványokon látható „R A” fenékbélyeg a Remington Arms (Bridgeport, Connecticut) gyár jelzéseiként voltak azonosíthatóak.

